

mladoženja majci, mlada bratu, a hor svatova oslovljava mladoženjinog oca ili dedu, mladinu majku, kuma. Ova horska množina javlja se ovde mnogo češće nego u drugim vrstama pesama, umanjujući značaj pojedinačnog subjekta kao pošiljaoca poruke u komunikacijskoj strukturi teksta.

Nasuprot tome, apostrofiranje primaoca poruke u svadbarskim pesmama je tako reći obavezno, dok druge pesme mogu ostati bez odredjenog adresata. To se vidi već u njihovim naslovima, gde se obično navodi lik koji ima ulogu primaoća poruke: Toči vino, oče stari, Danas, majko, ženiš sina, Dočekaj mi, majko, svate, Kume, izgore ti kesa. Veći značaj pojedinačnog adresata nego pojedinačnog adresanta u komunikacijskoj strukturi teksta svadbarskih pesama može se objasniti težnjom njihovih autora da model komunikacije između likova pesama usklade sa modelom privatno-javne porodične komunikacije putem pesama, na svadbi ili povodom svadbe, preko radija, gde je po pravilu izdvojen pojedinac u čiju čast se pesma naručuje, dok naručilac može biti osoba koja bira pesme u ime gostiju (kum na svadbi), ili se kao naručioci potpisuju svi članovi jedne porodice (u emisijama na radiju).

Glavni motivi ovih pesama su običaji vezani za tradicionalno svadbeno veselje. To je relativno bogat repertoar običaja, ali koji su prikazani kao opštenarodni, bez lokalnih varijanti, kao deo zajedničke, svima razumljive i svuda važeće tradicije. Očigledno, i autori novih svadbarskih pesama, kao i njihovi prethodnici, pisci starih pesama u narodnom duhu, drže se romantičarske koncepcije tradicionalne kulture kao elementa koji povezuje i objedinjuje život lokalnih zajednica, pri čemu se lokalna specifičnost narodnog života smatra nebitnom.

Dve poznate pesme su posvećene kumu i njegovoj ulozi na svadbenom veselju. Tu se pominje običaj da se glava pečenja iznosi pred kuma i njegova obaveza da nazdravlja gostima i da povede kolo; navode se i stare formule zadirkivanja kuma: Hajde, kume, nisu dugme i Kume, izgore ti kesa. U nekoliko pesama pojavljuje se dever kao čuvar snaje: Ej, djevere, čuvaj dobro da je ne ukradu, a stari svat ili vojvoda pominje se samo uzgred. Od običaja čiji su izvršiocci roditelji ili braća i sestre mladenaca prikazani su dočekivanje i kićenje svatova, stavljanje venca na kapiju i blagosiljanje mladenaca. Zadatak svatova je da pevaju (Zapevajte svatovi), piju (Nek toče vino svatovi naši) i pucaju (Nek odjeknu puške tanke).

Ispoljavanje raspoloženja i osećanja protagonista svadbenog

Nove narodne pesme i porodica, ES-EDS IV(1982) 398

veselja predstavljeno je ovde takodje kao deo običaja, kao običajna kao običajna obaveza, i u tom pogledu su nove svadbarske pesme bliske motivima starog folklora; u njima je ostao trag socijalno-psihološke funkcije svadbenog obreda kao sredstva za uskladjivanje ličnih emocija sa potrebama društvenog života. Tako se, na primer, susreće motiv tugovanja neveste i njenih roditelja zbog rastanka. Srce mi se kida od njihovog plača, kaže nevesta u jednoj pesmi. I od mladoženjine majke očkuje se da zaplače, ali to je "suza radosnica". Proli suzu radosnicu poručuje mladoženja svojoj majci u pesmi Dočekaš mi, majko, svate. Suza radosnica može da zaškri i u oku mladoženjinog dede, kao u pesmi Ženi deda unuka. Mlada i mladoženja žale za devovanjem, odnosno momovanjem. Pored ovakvog ispoljavanja emocija glavnih likova, u novim svadbarskim pesmama prisutan je i stari motiv obrednog ili, tačnije, običajnog zadirkivanja, čije su "žrtve" najčešće kum, dever i mladoženja, a obično ga započinje hor svatova, koji, na primer, cvako zadirkuje mladoženju:

Slušaj dobro ženu, svršeno je sve.

Od sutra ćeš, brale, prati pelene. (481)

Drugu grupu namenskih porodičnih pesama čine rođjendanske pesme, koje se javljaju sa širenjem danas veoma rasprostranjenog običaja proslave rođjendana u porodici i razmene čestitki tim povodom preko lokalnog radija. U nekim našim krajevima čestitanje rođjendana je motiv daleko najvećeg broja poruka koje se čitaju u odgovarajućim radio-emisijama. Rasprostranjenost proslave i čestitanja rođjendana upadljiva je, na primer, u Podunavlju. Radio-Požarevac je 6. juna 1982, u emisiji "Pesmom ti kažem", objavio ukupno 326 raznih privatnih čestitki, pozdrava i želja propraćenih naručenim pesmama, od toga čak 228 rođjendanskih čestitki. I druge dve radio-stanice tog, kako se danas kaže, regiona - Radio-Smederevo i Radio-Jasenica iz Smederevske Palanke - objavile su istog dana u svojim emisijama želja i pozdrava najviše čestitki povodom rođjendana: Radio-Smederevo 25 od ukupno 38 poruka, Radio-Jasenica 25 od ukupno 47 poruka.

Analiza sadržine ovih čestitki otkriva nekoliko etnografskih činjenica koje utiču na izbor motiva prilikom pisanja tekstova namenskih rođjendanskih pesama. Najpre, pokazuje se da običaj čestitanja rođjendana važi, pre svega, za dečije rođjendane i rođjendane mladih do

Ivan Čtlović

NOVE NARODNE PESME I PORODICA

Proučavanje strukture i funkcije novih narodnih pesama pokazuje da su one višestruko vezane za porodicu. Porodica ovim pesmama daje njihove likove i motive, ona je vrednost koja osmišljava u njima izražene emotivne i vrednosne stavove. S druge strane, jedna od najvažnijih funkcija novih narodnih pesama odnosi se na porodični život, jer su one element danas rasprostranjene simboličke komunikacije medju članovima porodice i izmedju porodice i društvene sredine, komunikacije koja ima svoj tradicionalni vid (svadbena veselje sa muzikom) i svoj moderni vid (razmena čestitki, želja i pozdrava preko radija). Može se, dakle, govoriti o porodici u novim narodnim pesmama i, obratno, o novim narodnim pesmama u porodici.

Ova dva aspekta najtešnje su povezani tamo gde su tekstualni motivi i motivi pesama odabrani i obradjeni s obzirom na njihovu funkciju u porodičnom životu. To je slučaj sa mnogim pesmama koje opevaju svadbe i svadbare, radost roditelja zbog rođena deteta ili takve značajne i srećne trenutke za porodicu kao što su rođendan, polazak u školu, završetak škole, odlazak u vojsku, povratak iz vojske, dolazak sa rada u inostranstvo. Ove "namenske pesme", kako se one u profesionalnom žargonu nazivaju, sročene su tako da budu prikladna ilustracija čestitki, pozdrava i želja upućenih preko lokalnog radija, da se mogu pevati ili slušati sa ploča na svadbama i drugim porodičnim veseljima i proslavama, da mogu, snimljene na ploču, da budu zgodan poklon u raznim prilikama.

Medju namenskim pesmama posebnu grupu čine svatovske ili, kako se danas češće zovu, "svadbarske" pesme. U njima se svadbena veselje opisuje iz subjektivne perspektive, sa stanovišta glavnih protagonista, mladoženje, mlade, njihovih roditelja, sestara ili braće i, takodje, sa stanovišta hora svatova. S druge strane, i svadbarske pesme, poput velike većine drugih novih narodnih pesama, pribegavaju neposrednom obraćanju, pri čemu se u svakoj pesmi izdvaja glavni primalac poruke, tako da u komunikaciji izmedju likova ovih pesama prevladjuje usmereni monolog: jedno "ja" ili "mi" obraća se jednom "ti", mlada mladoženji,

Ivan Čorović

osamnaest godina. To se vidi iz sledeće tabele:

I. - Čestitke od 1. do 18. rođendana

Rodjendan	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Br. Pož.	11	13	14	13	5	4	3	5	14	8	12	14	14	18	6	14	11	7
Čes. tit Smed.	9	1	2		1					3								
ki Jas.	6		4		4		1		1	3			1		3			

II - Čestitke posle 18. rođendana

Rodjendan	19	20	21	22	23	25	30	32	33	34	36	37	39	50	52	61	?
Br. Pož.	1	4	3	1	4	3	1	2					1	1	2	1	18
Čes. tit Smed.									1							4	4
ki Jas.										1	1						

Čestitke obično potpisuju svi članovi uže porodice slavljenika, to jest ukućani, pri čemu su na prvom mestu najčešće potpisi majke i oca, sestre i brata, babe i dede. Redje su čestitke koje šalje rodbina, tetka i teča, ujna i ujak, kum, ili osobe koje nisu u srodstvu sa slavljenikom, komšije, drugovi i drugarice. Može se reći da osnovni tok ove komunikacije putem rođendanskih čestitki ide od roditelja prema deci. Tome su prilagodjene i pesme sročene kao ilustracije čestitki, te među njima ima najviše onih koje opevaju roditeljsku ljubav: Ponosim se tobom, sine, Kćeri moja, milija od zlata, Čerki za rođendan, Za tebe živim, sine, Za rođendan tebi, sine, Sine moj, sine, Osamnaest karanfila.

Veliki broj rođendanskih čestitki koje roditelji preko radija upućuju svojoj maloj deci, recimo, za njihov prvi rođendan, govori o društvenom karakteru ove simboličke komunikacije, pokazuje da je ovde, bez obzira na nominalne adresate i adresante, pre svega reč o porukama porodice upućenim društvenoj sredini. Zato je i u pesmama namenjenim tome da posluže kao pratnja ovih poruka rođendan predstavljen kao slavlje roditelja, njihov uspeh, ostvarenje osnovnog životnog i društvenog zadatka, koji se sastoji u brizi i ljubavi prema deci. Ali, javno izražavanje ljubavi prema svojoj deci istovremeno je stvar roditeljskog i porodičnog prestiža i obaveza koju nameće zajednica, slična obavezi javnog oplakivanja pokojnika. Ponositi se svojim detetom, žrtvovati se za njega, podrediti mu ceo život - to su stavovi

i osećanja koja ne treba čuvati za sebe, nego se "valja" da ih roditelj ispolji i obznani. Priliku za to pruža proslava dečijeg rođendana, omisije čestitki, želja i pozdrava na radiju daju društveno priznat oblik javnom izražavanju roditeljskih osećanja, narodne pesme ga zgodno potkrepljuju i ilustruju, a namenske rođendanske pesme nude gotove formulacije pojedinih osećanja i stavova. One, po pravilu, sadrže formulu čestitanja:

Kćeri moja, milija od zlata,
srećan ti, srećan rođendan.

Ćerko, ćerko, volimo te svi,
srećan rođendan želimo ti mi.

Sine jedini, vragolane moj,
srećan rođendan neka bude tvoj.

Ideja da je dete najveća vrednost u životu i spremnost roditelja da se za njega žrtvuju formulisane su u ovim stihovima:

Svud sa tobom ponosim se, sine,
sve ću sine za tebe da dam.

Svakom onom koji ima sina
životni su ispunjeni sni.

Za tebe živim, sine.
ti si mi jedina sreća.

Davno, davno, imam jednu želju
i u srcu skriven davi san -
da dočekam godina da prodje
i da slavim ćerkin rođendan.

Kćeri moja, milija od zlata
ti si majci dukat oko vrata,
a tvom ocu mesto sunca sjaj.

Bliske rođendanskim pesmama su one namenjene slavlju i razmeni čestitki povodom rođendana deteta: I moja se želja ispunila,

Šumadinka mila rodila mi sina, Mesto sina ćerku sam rodila. Sami naslovi ovih pesama pokazuju da one ilustruju raspoloženje i osećanja primalaca čestitki, a ne, kao u rođendanskim pesmama, njihovih potpisnika, koji su ovde roditelji srećnog para ili njihova braća i sestre. Roditeljska ljubav daje glavne motive i ostalim namenskim pesmama, koje idu uz slavlje i čestitke povodom polaska u školu (Mamino prvače) ili dolaska sa rada u inostranstvu (Dobro-došo, mili sine, Ne vraćan se više u tuđinu kletu).

Medjutim, izbor pesama kojima su praćene svadbene, rođendanske i druge čestitke upućene preko lokalnog radija daleko je širi od repertoara namenskih porodičnih pesama. Na primer, među 118 pesama kojima su ilustrovane razne poruke emitovane 6. juna 1982. preko Radio-Požarevca bilo je samo 16 namenskih. Taj odnos je u odgovarajućoj emisiji Radio-Smedereva bio 29 prema 8, a u emisiji Radio-Jaseniće 47 prema 15. Najpre, ima pošiljalaca poruka koji se ne trude da odaberu pesmu čiji bi se tekst doslovno vezivao za sadržinu poruke, nego se pri tom rukovode drugim motivima, opredeljuju se, recimo, za najnovije pesme i trenutno najpopularnije pevače. U navedenim emisijama tri podunavske radio-stanice, među najčešće traženim pesmama bilo je nekoliko sa najnovijih, dva-tri meseca pre ovih emisija objavljenih albuma Nade Topčagić i Hanke Paldum. Motiv izbora pesme može biti samo u tome što se ona dopada potpisniku poruke, ili što on zna da je voli onaj kome je upućena, ili zato što pesma ima naročiti smisao za pošiljaoca i primaoca poruke. Neki od ovih poslednjih motiva izbora pesme ponekad se mogu naslutiti. Tako, na primer, dve čestitke iz emisije požarevačkog radija u kojima majke sinovima čestitaju rođendan svakako nisu bez razloga praćene pesmama Vрати, tata, mamu i To je kriva neka druga žena. Slično tome, ne može se smatrati nemotivisanim izborom pesme Stariji si, al' ništa ne mari uz pet čestitki upućenih povodom veridbe ili venčanja preko iste radio-stanice.

U nekim slučajevima tekst pesama ne ilustruje sam povod čestitanja i prigodna osećanja, nego dočarava prilike u kojima se nalazi slavljenik ili potpisnik čestitke, pre svega, njihovu odvojenost od kuće i porodice. U pet rođendanskih čestitki potkrepljenih pesmom Sam u sobi u dalekom svetu dva puta su označeni kao primaoci i tri puta kao adresanti poruke članovi porodice koji se nalaze na

Nove narodne pesme i porodica, ES-EDS IV(1982) 398

radu u inostranstvu.

Pesmu takodje može učiniti prikladnom pratnjom čestitke to što slavljenik i lik pesme imaju isto ime. Dva Dragana, dve Marije, po jedan Jovan i Saša i po jedna Jasmina, Radmila, Sanela, Danijela i Ivana iz Požarevca i Smederevske Palanke dobili su 6. juna 1982. radio-čestitke za rođendan, venčanje ili godišnjicu braka uz pesme Dragane, Dragančiću, Marija, Maro, Maro, Oj, Jovane, Jovo, Jasmina, Jasmina, Saša, Joj, Rado, Joj, Radmila, Sanela, Danijela i Zbogom, Ivana. Zanimljivo je da su, uz pesmu Romeo i Julija, Saša i Zbogom, Ivana jedine zabavne pesme koje su ovde upotrebljene za ilustriranje radio-poruka. Najzad, može se s razlogom pretpostaviti da naručioci ponekad biraju pesmu po njenom naslovu ili refrenu, ne znajući dobro ceo tekst, pogotovo kad se opredeljuju za pesme sa spiska noviteta koje na uplatnim mestima ističu neke radio-stanice (na primer Radio-Jasenica). To je najverovatnije objašnjenje što je jedan broj rođendanskih čestitki upućenih ženskoj deci bio praćen pesmama Rasti, rasti, malena, Cakana i Devojčice, opa, cupa, pesmama sa ljubavnim motivima:

Rasti, rasti, malena, čekaću te ja
da zagrlim, da poljubim plava oka dva.

Ca, ca, cakana, da li imaš dragana?
Imam, momče, imam tri, što ne budeš moj i ti?

Bez obzira na to da li između tekstova pesama i tekstova njima popraćenih radio-poruka povodom raznih porodičnih svečanosti i proslava postoji neposredna i doslovna veza (kao što je to slučaj kad se koriste namenske pesme), ili je reč o posrednoj i manje ili više uočljivoj korespondenciji, ili, najzad, samo o opštoj pogodnosti pesama za ovakvu upotrebu, nameće se zaključak da su nove narodne pesme u principu, na osnovu svojih žanrovskih osobina, prikladno sredstvo za ovu simboličku komunikaciju među članovima porodice i između porodice i lokalne zajednice. I kad nisu u pravom smislu namenske, one su ovde primenljive, s lakoćom vrše funkciju u koju ih stavlja ovaj novi oblik porodičnog i društvenog života. To dolazi otuda što motivsku okosnicu novim narodnim pesmama daje porodica, što se na odnosima u porodici i porodičnim vrednostima temelje njihova emotivnost i njihova

aksiologija. Glavni likovi ovih pesama javljaju se u ulogama koje proizlaze iz mesta pojedinca u porodici: majka, otac, brat, sestra, muž, žena. To važi i za ljubavni par, čiji se odnos uvek razvija u manje-više eksplicitno datom kontekstu porodice, bilo da se u taj odnos uključuju ili upliću roditelji, bilo da je njegov poželjni rasplet u stvaranju sopstvene porodice, bilo da je on posledica raskida, razvoda braka ili samo izjalovljivanja nade polagane u bračnu sreću.

Ipak, nisu sve vrste novih narodnih pesama podjednako funkcionalne kad je reč o njihovom uključivanju u opisani oblik privatno-javnog porodičnog komuniciranja. Takvom funkcionalnošću u najvećem stepenu se odlikuju pesme čiji su motivi vezani za selo ili za mahalsko-baštenski ambijent, za djul-bašte i palanačke sokake, koje su, uz to, bliže tradicionalnom pevanju u narodnom duhu od drugih vrsta novih narodnih pesama. Ove rustikalne i mahalsko-baštenske pesme mogu biti idilične, nostalgичne, satirične ili progresivne, ali im je zajednička crta uznošenje porodične sreće, vrednosti doma, braka, dece i roditeljske ljubavi. Kad je reč o najčešćim motivima novih narodnih pesama, o ljubavnim motivima, značajno je da se oni ovde uglavnom razvijaju u optimističkoj perspektivi, zahvaljujući tome što u rustikalnim i mahalsko-baštenskim pesmama ljubavni par čine mladi momci i devojke, cure i dilberi, pa je njihova ljubav prikazana prospektivno, okrenuta je budućnosti, ispunjena maštanju o skorom venčanju i srećnom braku, kojim će se završiti i nestašluci seoskih lola i bekrija. Zato su tu česti motivi vereništva, prstenovanja, prosidbe, spremanja darova za svatove:

Uskoro ću, Maro, da te prosim.
Tvoja majka nek darove sprema
Jesen ide i svadbi se nada,
jer čekanja, lepa Maro, nema.

Dodji, dodji, pa me mladu prosi
il' mi više srcu ne prkosi

Spremaj curo, darove,
dovodim ti svatove.

Obeć'o si, reč ne gazi,
zato dodji, pa me prosi.

Nove narodne pesme i porodica, ES-EDS IV(1982) 398

Vezeš li darove da okitiš svatove?

Prsten nosi, pa devojku prosi,

Kupi svate, moji misle na te.

Česti su, takodje, motivi bekstva devojke za momka zbog sukoba sa roditeljima i braćom, koji, na primer, traže za nju bogatog muža, a odvrćaju je od siromaha ili bekrije, ali taj sukob je u većini pesama sa ovim motivima prikazan kao prolazan, kao nepoželjan i kad je neizbežan i zato se završava izmirenjem i ponovnim okupljanjem porodice, sada u proširenom sastavu:

Venčasmo se bez vašga znanja.

Da li ste još ljuti na nas?

Ne zameri, majko, što odlazim tajno?

Roditelj će svaki brzo da oprost.

Dodjite nama, vodite unuka.

Iako ga ne znaš, mili oče,

tvoje ime mi smo njemu dali.

U progresivnim rustikalnim pesmama javljaju se likovi mladih koji je sukob sa roditeljima prilika da izraze svoj kritički odnos prema patrijarhalnom moralu. Oni su skloni tome da se upuste u načelnu diskusiju sa roditeljima, tumačeći im duh novog doba, ali u njihovoj interpretaciji osnovno ostaje nepromenjeno, porodica je i dalje cilj ljubavi, a sloboda za koju se zalažu pretvara se u sredstvo za ostvarivanje tog cilja, kao u jednoj pesmi gde ćerka objašnjava majci promene koje je donelo novo vreme:

Vremena su prošla stara,

i sa njima običaji.

Ne kriju se više, nano,

kao nekad osećaji ...

da bi na kraju došla do tačke u kojoj će njena verzija progresivnosti moći da se izmiri sa majčinim tradicionalizmom:

 Ivan Čorović

Ako želiš zeta da ti nadjem,
moram čošće sama da izadjem.

Ukoliko, ipak, iz jednog ili drugog razloga, dodje do raskida ljubavne veze i ona se ne završi očekivanim svadbenim veseljem i brakom, onda je to udarac koliko za momka ili devojkicu čije su se mame izjalovile, toliko i za njihove roditelje i sve ukućane:

Svi te moji mnogo vole,
majka te je kćerkom zvala,
a ja sam ti mladost dao.
Zar nam tako kažeš hvala.

Da od svadbe ništa nema,
nikad majka nije verovala.

Rustikalnim i mahalsko-baštenskim pesmama nisu strani ni motivi vanbračne ljubavi i brakolomstva, ali oni su po pravilu obrađeni na šaljiv, satiričan način, tako da neprikosnovenost braka i porodice time nije povredjena. To važi i za retke prizore iz savremenog bračnog života, koji su prikazani isključivo iz satiričnog ugla.

U "gramatici motiva" ove dve srodne vrste novih narodnih pesama porodica ima značajnu, tako reći korensku, ulogu i onda kada pesme ne opevaju ljubavne zgode, nego su okrenute drugom važnom krugu motiva, u čijem je središtu čežnja za selom i rodnim krajem. Odvojenost od sela u ovim nostalgičnim pesmama, bilo da je reč o pečalbarskoj čežnji ili o seti čoveka koji je iz sela prešao u grad, teška je, pre svega, zato što je to odvojenost od porodice, od rodbine, od zajednice, uključujući tu i komšije i drugove. U toj nostalgiji prepliću se ljubavna i patriotska osećanja, ali im zajedničku boju daje privrženost porodici:

Jedva čekam da se vratim
u zavičaj, u svoj dom.

Vratiću se, oče, majko
 ženo draga, kćeri, sine,
 zagriću seju, brata,
 svaku stopu domovine.

Dok je u rustikalnim i mahalsko-baštenskim pesmama ljubav prikazana uglavnom prospektivno, kao slatki nemir koji će se završiti srećnom svadbom, u drugim vrstama novih narodnih pesama, u kafanskim i apstraktnim pesmama, na ljubav se mahom gleda retrospektivno, o njoj se govori na osnovu bogatog, manje-više gorkog iskustva. Umesto očekivanja buduće sreće i neizvesnosti tog očekivanja, sada prevladjuje bolno sećanje na prošlu ljubav, često povezano sa turobnim razmišljanjem o neverstvu, laži i osveti. Zbog toga se i motivi porodičnog života ovde javljaju u drukčijoj svetlosti. Manje se govori o spoljašnjim preprekama na putu ostvarenja ljubavi, o sukobu sa roditeljima, a više o unutrašnjim, iz samog odnosa medju ljubavnicima poteklim teškoćama da se ostvarena ljubav sačuva ili da se izgubljena vrati. Umesto zavisnosti mladih od roditeljske volje dolazi motiv sudbine rastavljene dece. Lik majke ovde je prikazan s više sentimentalnosti. Ona više nije "nana" ili, "majčica", nego "stara majka", više setna uspomena i retorički sabesednik nego lik koji utiče na tok događaja. Ipak, ova sentimentalna privrženost junaka kafanskih i apstraktnih ljubavnih pesama uspomeni na daleki dom i stare roditelje pokazuje u čemu je njegov glavni problem. Rastanak sa dragom, zbog koga on lomi čaše u kafani i razmišlja o prolaznosti sreće, u stvari je kidanje niti kojima ga je ljubav vezivala za porodicu, staru, iz koje je potekao i novu, koju bi stekao da ima "pravde u ljubavi".